

ATATÜRK VE ARNAVUTLUK - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Gazmend SHPUZA

Atatürk döneminde Türkiye ile Arnavutluk'un ilişkilerinin ele alınması, yalnızca Arnavutluk-Türkiye ilişkileri tarihini göstermekte değil, Türk halkının ünlü evladı ve halkımızın büyük dostu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliği, görüşleri ve faaliyetini daha da aydınlatmakta da özel ilgi uyandıran bir konudur.

1920'li yılların ortasında Arnavutluk ile Türkiye arasındaki diplomatik devlet ilişkileri, Arnavutluk'ta olduğu gibi Türkiye'de de uygun ve gerekli koşullar temelinde kuruldu.

Bu yönde ilk zorunlu koşul olan Arnavutluk bağımsızlığı ilânı, halkımızın özgürlük, bağımsızlık ve ulusal birlik uğruna kararlı savaşının mantığı sonucuydu.¹ Bu savaş, zamanı geçmiş bir İmparatorluğa karşı yönelikti, ünlü uyanışçımız Şemseddin Sami Frasheri'nin söylediği gibi, bu İmparatorluk, çöküşüyle birlikte, mezarına Arnavut ulusunu da alma tehlikesini yaratıyordu.² 1923'te İzmir'de Atatürk'ün söylediği gibi, bu İmparatorluk Türk ulusunu da kendisiyle alacaktı.³

Bir yanda 1920'de İtalyan emperyalizmine ve büyük Sırp müdahalecilerine karşı savaşta Arnavutluk halkının zaferi ve ilerici çevrelerin Arnavutluk'un demokratlaştırma yoluna sokmayı amaçlayan ve 1924 yılı demokratik devrimini kavuşturan girişimleri ve öte yanda antiemperyalist Türk devriminin zaferi ve sultanın devrilmesi, Arnavutluk-Türkiye ilişkilerinin kurulmasına diğer uygun koşulları yarattılar. Geniş antiemperyalist cephede beraber olmuş halklarımız, birbirinin yanında bulundular.⁴ Dahası iki ülkenin gelişmesinde ilerici eğilim, bu ilişkileri sağlam ulusal ve demokratik temeller üzerine oturtma olanağını yaratıyordu.

1 Historia e Shqiperise (Arnavutluk Tarihi), cilt 2, Tirane 1983, f. 499-503.

2 S. Frasheri: Shqiperia ç'ka qene, ç'eshte e ç'do te behat (Arnavutluk ne idi, nedir ve ne olacak), Tirane 1962, f.

3 K. Atatürk, Izbranije reči i vistuplenija, Moskva, 1966, S. 263.

Antiemperyalist Türk devrimi, Türkiye'yi yabancı boyunduruk ve denetimden kurtardı. Dış düşmanlara karşı savaşta demokratik devrimin görevleri de çözüldü. Bu savaşın başına geçen Mustafa Kemal, bağımsızlığı elde etme savaşında Türk halkının bütün ulusal güçlerini birleştirdi neden başarılı oldu. Savaş yıllarında ve daha sonra da yetenekli savaş uzmanı ve büyük devlet adamı olarak göze çarpan Mustafa Kemal, Türkiye'nin dış ve iç düşmanlarına, emperyalist şoven gericiliğe ve Sultan'la dinin gericiliğine karşı sonuna kadar kararlı bir tutum takındı. Ülke çıkarları uğruna M. Kemal sultana da savaş açıp onu devirdi. Türkiye'deki Arnavutlar Atatürkçü ulusal devrimci güçlerden yana olarak bu savaşa etkinlikle katıldılar.⁵

Arnavutluk kamuoyu da, yalnızca Türk halkının savaşının haklı bir savaş olduğu için değil, halklarımızın emperyalistlere karşı savaşta birbirinin yanında bulunduğu için de bu savaşı her zaman izleyip destekledi.

Mustafa Kemal 1 Mart 1922 günü Türkiye Büyük Millet Meclisinin üçüncü oturumu açılışında yaptığı konuşmada Arnavutluk halkının özgürlük ve demokrasi mücadelesiyle ilgili Türk halkının tutumunu belirterek Arnavutluk'un güçleneceği ümidiyle Arnavutluk'la ilişkileri düzeltme isteğini dile getirdi.⁶

Diplomatik ilişkileri kurmak amacıyla Arnavutluk-Türkiye görüşmeleri, Arnavut tarafının ifade ettiği dilekten⁷ ve Türk hükümetinin davetinden⁸ sonra başladı. Bu görüşmelerin Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi öncesinde Ankara'da başlanmasında, bir raslantı değildi. Arnavut tarafı İngiliz hükümetinin baskılarını ve antiemperyalist devrimden çıkmış Atatürkçü hükümetle Ülkemizin ilişkilerinden korkan büyük toprak sahibi gericiliğinin tereddütleri ve karşı çıkışlarını aştıktan sonra görüşmelere gitti.⁹ Liberal da olsa büyük toprak sahipleri, İngiliz emperyalizminin desteğini yitirmesinler diye korkuyorlardı. Bu unsurların baskısı altında Tiran hükümeti sultan hükümetiyle

4 M. Çami, Lufta çlirimtare e antiimperialiste e popullit shqiptar ne vitet 1918-1920, Tirane, 1969, f.

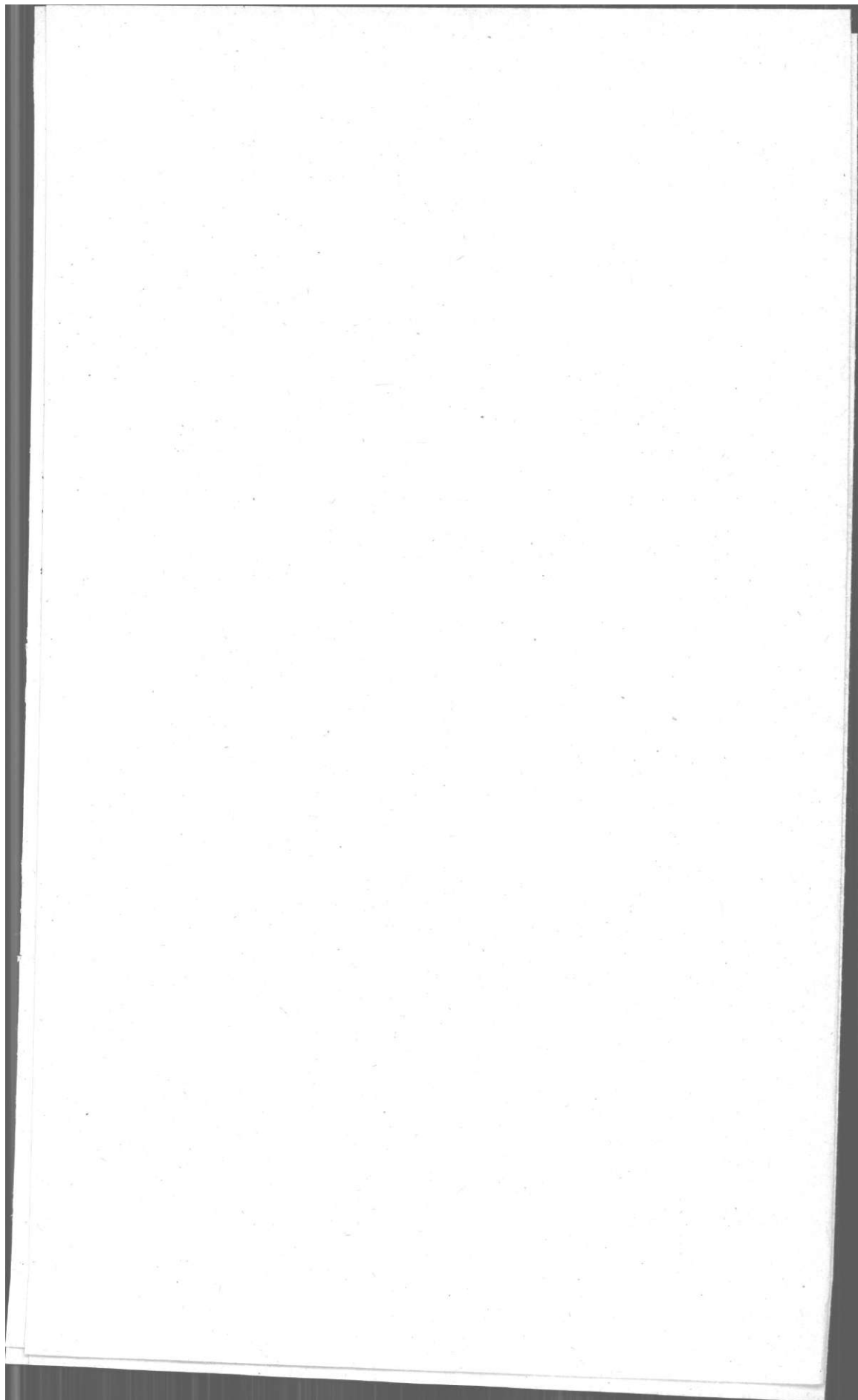
5 "Demokratia" gazetesi, No 175, 6 Ekim 1928.

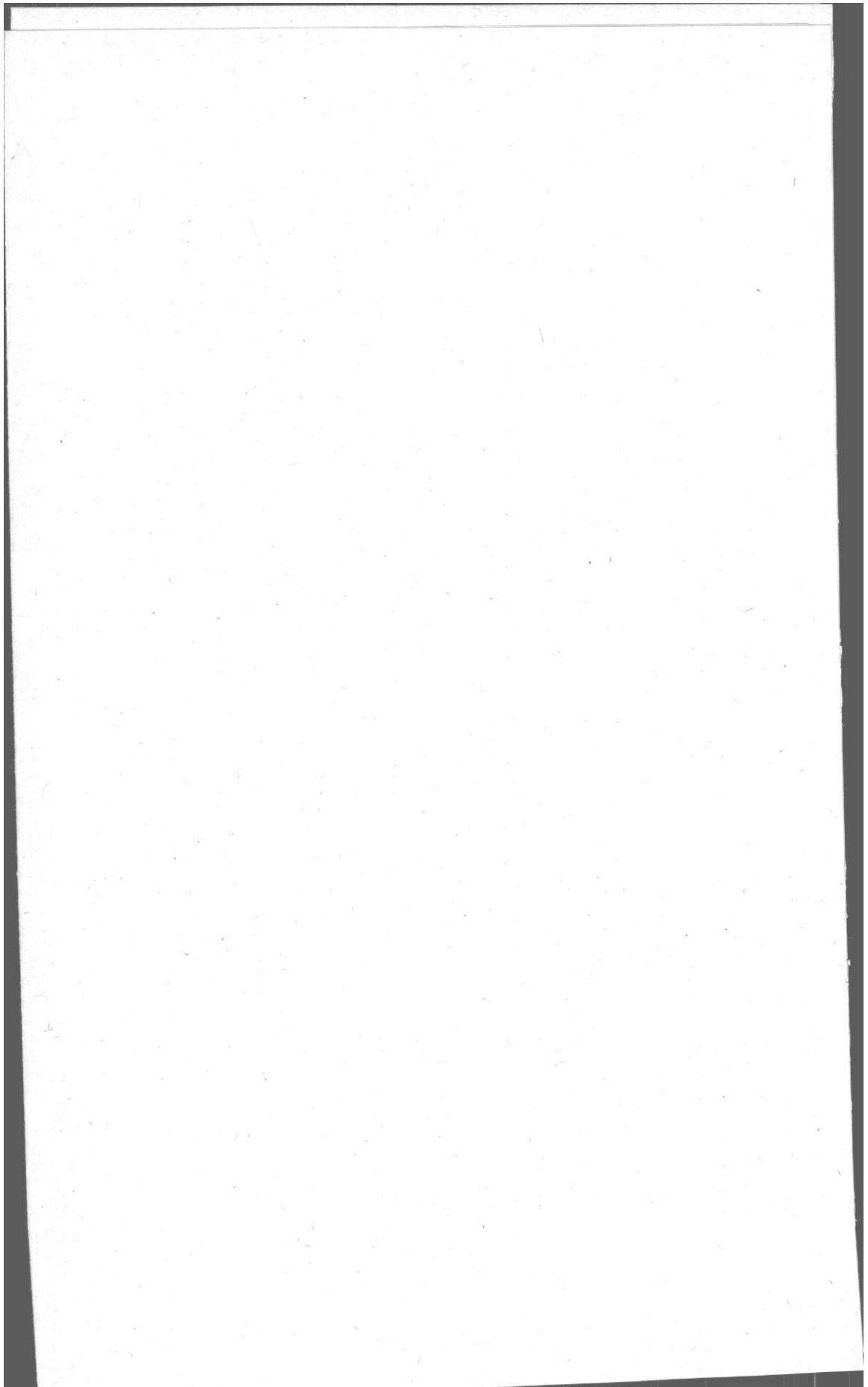
6 Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanağından; Necip Alpan'ın "Tarihin Işığında Arnavutluk" kitabına göre, Ankara 1975, s. 95.

7 Arkivi Qendror Shteretor i Republikës së Shqipërisë (Arnavutluk Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi) daha sonra kısaca AQSH yazılacak. F.No.25, Dosye No. 199, yıl 1923, s. 23, tarih 19 Haziran.

8 Shqipëria e Re" (Yeni Arnavutluk) gazetesi, 24 Haziran 1923.

9 Bisedimet e Keshillit Kombëtar (Ulusal Meclis Görüşmeleri), 1921 No.6, s. 80-83.

خون و جلا حیرت همدون مجاز احوال اردین
بر طریا ایدش اولور . ملاک مهم اختلاف
احیای طرف اولور . رئیس جمهور طرفین
کریستلیک باشو کلاک سایشی ، ملتجلس
کریستلیک ایچیک اولور ، بوعد ماسل
جوزلیک ؟ اعتدالیزجه باصل اجرائیله کده
علیه ملل اولیشی باید ایچون ، بو قدرده
رئیس جمهورک استعفا ایتمی آسما بر مده
تکیان اساسیه ملامه اولایلور . بو قدره کایت
لیه لولون کورانیجهی رنابری حاکم اولاندور .
پروپاندر . قوتلک چارچیشینی دهار بر جوق
حالات محنت ایقیمی احوال موجودور . قوتلک
جلمنده سول سوز جملک اولایلور . قوتلک
امثال ایچمی چوکی سوال برده برده دریش
و تخلیل اهنال . عیاش علیق اولانی شیخ بر
حسومیدان بر اقلایلور . خاطر مریه نردیکر
بر مقلله و مهم کورونیکر وایتده نظریات
شاهد اولان ایچون بویه قید ایچیلور :
قوتلکون اعتدالیز موصوع عت اولان
انقلاب ، بر کلاک قضا نظری عیاش قبول
ایچیک اولور و اولوکل شترک استعفا
جیرو طر اولیلور . بوسورله قوتلک شترک
سزلیکن ره پیش حالده تنگ تیسوب
اینتزه سفن عت اولان جملور . عیاش
ایچم اولور .

قلم محسوسزده شترکین طرفین حکم
قوتلک امثال ایچیکین یلیرین
سالدو یا عیاش حکومتی رئیس
زمنلو و یاش

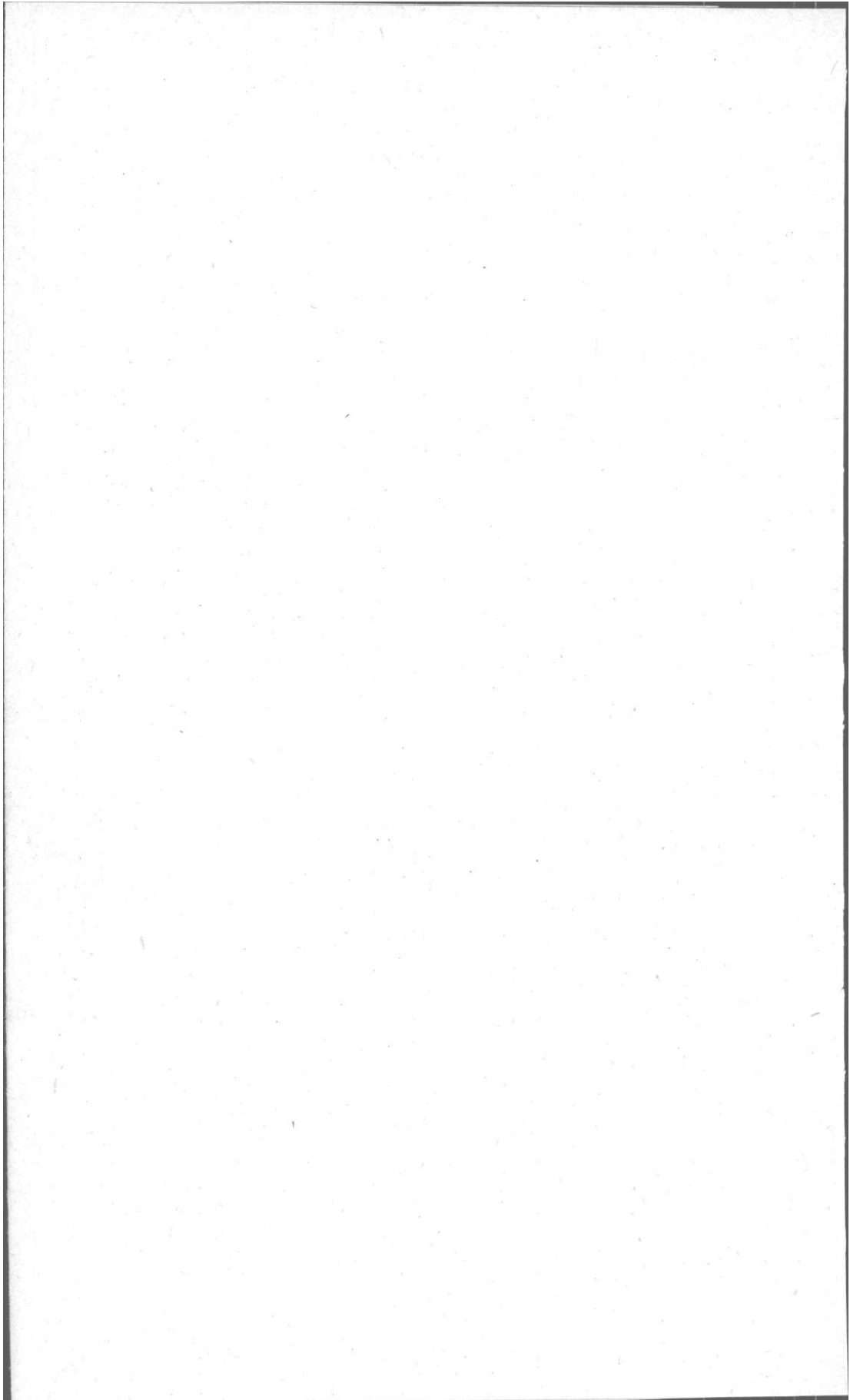
ایچیک قول ایچم . قلم ههاکی بر قلم
قوتلک اولورن تمیل اناستده بحران و کلا عت
ایچیمه امکان تصور اولماز . بالکر و بالکر
باشو کلاک و قال احوال موجودور . بو قدرده
ایچم عیاش دریا طر اولیلور . وضقی شقی
ایچم جیرو شترکده . قوتلک ایچون قوتلک زور
و تکیایدور . وائل نیت بر اقلایلور ایچیک
آچیمه بر اولیلور ، باخو ده کلاک شترک
بر اولیلور .
توجید قوتلک ایچیک استرکولاسی
ایچیم . قوتلک ایچیک ایچم ، قوتلک
سلاک . ایچیک و عیاش قوتلک زور اولور
موازینک ، بر جوق ملامده عیاش ایچم ملام

دویم روز قوتلک سزلیکن شترکین اولور
معدن غلامتک معدن ۷۰۰۰ کی بلع
اولاندور . قوتلک ملامده صالح نه جی
شترکی باشو ایچیمه جیرو اولاندور .
دیگر بر قوتلک ایچیمه پسته نولور ایچیمه لری
آراسده بر حرکت باشو کورونیکر ایچیمه
اولاندور . کورونیکر تیار شترکی اعلان
اولاندور .
کوتلک وضقی ایچیمه قوتلک ملامده کون
کوتلک تیار ایچیمه . کورونیکر ایچیمه
یش تیار ایچیمه و بوسور قوتلک ملامده
دوره ی تیار ایچیمه . بوسور قوتلک ملامده
تیار شترکی ملامده ، بوسور قوتلک ملامده
کلا رئیس ملامده ، بوسور قوتلک ملامده
دویم روز قوتلک سزلیکن شترکین اولور

خروس اوردی . غاونا ییشی ! ...

کیم بر قوتلک قلم ملامده ایچیمه سز
ایچم ، قوتلک اساسیه ملامده اولور بر
استعفا کلاک . کلاک ملامده بوسور قوتلک
شاهد ملامده رعنا . بر بیه ایچیمه اولور .
دویم روز

پلندری پولوتینی سولهه پیلر . مکن طرفه بونک غایبه شندی برنگره بولونا بیاره هلق بز آ شورهه واس اداره کتیره جنک درن بوجوق کتیب ببار باریق . سلطنت مشروطیت حاکمیت ملیه کتیه ه منی آلمره حاکمیت ملیه هیه کندی ایجادش اولان برشکل بر آز کتیه اولدوراق حلقی اسپه پارلیامنت جمهوریت اولوق بیه منی آلمره بنا . علیه بزیم هکلتنه جمهوریت اولوق کورومه بوسیده انظار عامدن دوشونک قوربت بلخته بر شکل حکومت کلایک اولورسه ایدارک دوزده یه کتیه احتیاج ویرمه ممانده کده یکه ایبری کتیکه اولور . چونکه ایست جمهوریت کلایک بزمده بزیم مختلر مکنر . دیگر بر شکل اولورده یه بزیم روزده جنک اولوردهن سوکره بر اشتهای ولوت انتظار ایله یلیری ؟

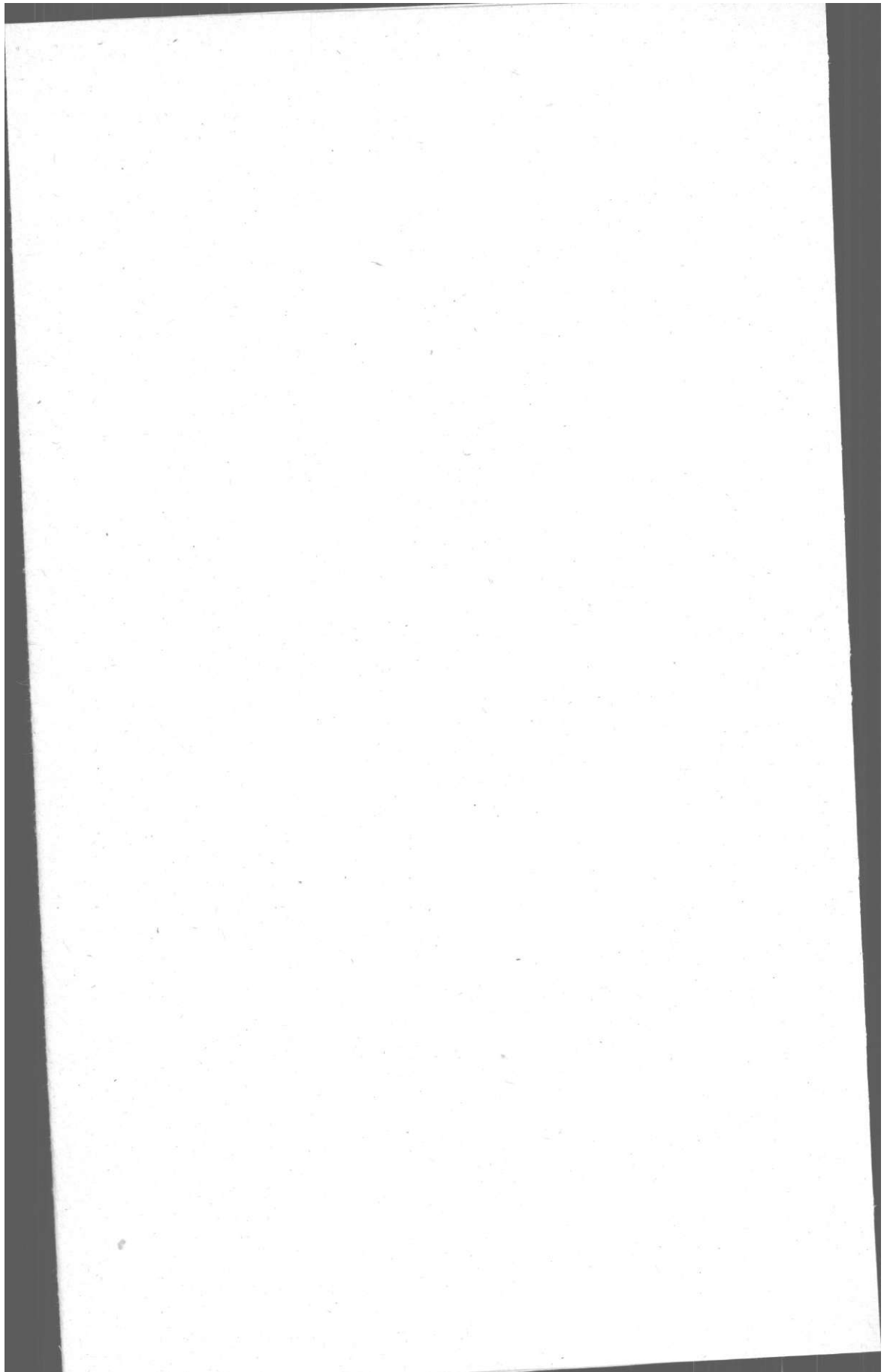
چاه علیه بزیم جمهوریت مانجهه یلیشوق جمهوریت یاجیل کورک ووشکل کتیرمه بکیتله ه ما ای اداره اولورچین فن ایله ک اولان برعاکت بجهنده جورده کلایک آکولیه جن بر خطا اولور . سلطنت رشاد مسوم زمانده دولت ایلیزیک این باخود فنا کتیه اولورده کتیبستک نه بایری اولورده ؟ چاه علیه و اول دورده ایمل بولیه خور ایلیزیک بولون درلای مسومی وارنک شکل کتوسی و ایلدک ایکی کتیک منی اولایلیق ؟

بزرگ - جبار قورقانیسی
قورقانیسی ایست اولان کلان ایله
ایستوره هوم ایلیزیک ویرعالت هور تاجیک
منتقل ایلیک کتیه .

استادینده مؤلفده اولوردهن احتیاج طای
اولوق ایچون دولت آلمری مطرمانه و ایلدک
ایستین لیسوره بر دما دوشونک دن ایلیزیک
مانجه و کتیه علاقه دن مارت . مطرمانه و
کوردون ایچون بولون مکتوسی بوزور کتیه .

استادینده مؤلفده اولوردهن احتیاج طای
اولوق ایچون دولت آلمری مطرمانه و ایلدک
ایستین لیسوره بر دما دوشونک دن ایلیزیک
مانجه و کتیه علاقه دن مارت . مطرمانه و
کوردون ایچون بولون مکتوسی بوزور کتیه .

استادینده مؤلفده اولوردهن احتیاج طای
اولوق ایچون دولت آلمری مطرمانه و ایلدک
ایستین لیسوره بر دما دوشونک دن ایلیزیک
مانجه و کتیه علاقه دن مارت . مطرمانه و
کوردون ایچون بولون مکتوسی بوزور کتیه .

ilişki kurmak istemişti.¹⁰ Bu planlar ülkenin demokratik çevrelerince onaylanmadı ve Mustafa Kemal'in sultanlığı devirmesiyle yenilgiye uğradı. Yani Türk halkının zaferleri Arnavut ilerici kamuoyunun şiddetli baskısı ve iki tarafın ortak çıkarları, Arnavut hükümetini Ankara hükümetiyle anlaşmalara girmeye zorladı.

Uzun süren görüşmeler başarıyla tamamlandı: Arnavutluk-Türkiye diplomatik ilişkileri kuruldu. Bu nedenle 1923 Aralığı başında İstanbul'da üç anlaşma imzalandı: Dostluk Antlaşması diye adlandırılan Diplomatik İlişkiler Kurma Anlaşması, Konsolosluk Anlaşması ve Yurttaşlık Anlaşması.¹¹ Türkiye'de oturan Arnavutların yurttaşlığı sorununa ilişkin ortaya çıkan görüş ayrılıkları, başlıca anlaşmaları sağlamak adına kaldırıldı.¹²

Ülke içindeki ve dışındaki Arnavut basını bu anlaşmaların imzalanmasını selamladı.¹³ Özellikle İstanbul'da Arnavutça yayımlanan "Paqja"¹⁴ ve "E drejta"¹⁵ gazeteleri sözü geçen anlaşmaları geniş ölçüde yankılandırı.

Bu çerçevede Osmanlı İmparatorluğu dönemindekine göre Türk dış siyaseti yeniden değerlendirildi. Arnavut ilerici kamuoyu için, ulusal temeller üzerinde kurulmuş yeni Türkiye Cumhuriyeti bir istikrar etkenine dönüştürüldü. Türkiye Cumhuriyeti'nin dış siyaseti, Büyük Devletlere bağımlılık siyaseti olmuş ve o zamana kadar sultanların hükümetlerince izlenmiş siyasetten farklıydı.

Yukarıdaki anlaşmaların imzalanması, iki halk arasındaki dostluğu güçlendirme ve işbirliğini eski bir dostluk üzerinde ortak yararına derinleştirip genişletme koşullarını yaratıyordu.

Ülkemizin Osmanlı İmparatorluğu'ndan siyasal koparılışı, o dönemde Türkiye'deki bazı kişilerin düşüncelerinin tersine, iki halk arasında yüzlerce yıllık bir sürede kurulup sağlamlaşmış sıkı dostluk bağlarının kesilmesi anlamına gelmezdi.¹⁶ Bu bağların dostluk niteliğini, sultanların hizmetindeki paşalar ve vezirler değil, siyasal, toplumsal ve kültürel ilerlemenin yararına halklarımızın en ilerici unsurlarının

10 AQSH, F.251, D.98, yıl 1922, İstanbul, 18 Kasım.

11 "Paqja (Barış) gazetesi, İstanbul, No.5, 11 Aralık 1923.

12 Aynı yerde, No.3, 26 Kasım 1923. AQSH, F.251, D.200, yıl 1923, s. 56-58, İstanbul, 29 Kasım.

13 "Shqiptari i Amerikes" (Amerika'de Arnavut), 1 Aralık 1923.

14 "Paqja" (Barış) gazetesi, 17 Aralık 1923.

15 "E drejta" gazetesi (Adalet), İstanbul, No. 17, 3 Ocak 1924.

16 19 Kasım 1923 tarihli "Paqja" gazetesine göre "Vakit" gazetesi, 13 Kasım 1923.

gerçekleştirdikleri sıkı işbirliği kazandırmıştı. Kültür alanında ünlü Arnavut türkologu Şemseddin Sami Frasheri'nin Türkçe diline katkısını belirtebiliriz.¹⁷ İlerici Arnavutların siyasal alanda Türklerle işbirliğine gelince, Anayasayı, yeniden yürürlüğü getirmek. Temmuz 1908 Jöntürk devrimini zafere kavuşturmak için mücadelede işbirliklerini belirtmek yeterlidir. Jöntürk devriminin iki halkın ümitlerini ne kadar gerçekleştirip gerçekleştirilmemesine karşın, Arnavut halkı ve Türk, bu devrimde sıkıca işbirlik ettiler.¹⁸

Bazı Balkan gazetelerinde yazılanların tersine,¹⁹ Arnavutluk-Türkiye ilişkileri dinsel temeller ya da Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkımları üzerinde kurulup güçlendirilmedi. Bu anlaşmalar saldırgan değildi, Balkanlar'daki diğer ülkelere karşı bir nitelik taşıymıyordu.

Arnavutluk'ta 1924 yılında demokratik devrimin basıtılmasıyla, Arnavutluk-Türkiye anlaşmalar, Ahmet Zogu Bey'in sırp silahları yardımıyla iktidara gelmesinden sonra onaylandı.²⁰ Bu durum, dostluk ilişkilerinin daha da gelişmesi ve derinleşmesine hizmet etmedi, tersine bu ilişkilerin normal gelişmesine engel oldu. Arnavutluk halkı ve Türk halkının bu önemli konuda ümitleri gerçekleştirilmedi.

Mustafa Kemal 28 Temmuz 1925'te Arnavutluk'taki ilk Türk büyükelçisine verdiği güven mektubunda,²¹ 13 Mart 1926 da Ankara'daki ilk Arnavutluk büyükelçisini kabul ettiğinde²² ve 1 Kasım 1926 da Türkiye Büyük Millet Meclisi 2. yasama dönemi 4. oturumunda yaptığı açılış konuşmasında²³ bu ümitler ve dileklerin sözcülüğünü yaptı.

Arnavutluk gericiğinin halk düşmanı iç siyaseti ve ulus düşmanı dış siyaseti sonucunda, 1928 Eylülünde Arnavutluk'ta monarşi ilan edildi ve Zogu, kendisini kral ilan etti.²⁴ Bu rejim değişikliği Arnavutluk halkına zorla dayatıldı. Faşist diplomasi bu değişikliği uluslararası

17 Türk dilinin ilk sözlüğünü hazırladı; birçok Osmanlıca sözlükte yer almış bilimsel olmayan hatta Türk düşmanı görüşlere cesaretle karşı çıktı.

18 St. Pollo, A.Puto: "Historie de l'Albanie", Paris 1974, s. 160-164.

19 "Amalthia" gazetesi, 20 Ekim 1923; "Horan" gazetesi, 5 Aralık 1923.

20 "Çeshtje te levizjes demokratike dhe revolucionare shqiptare ne vitet 1921-1924" (1921-1924 yıllarında Arnavut demokratik ve devrimci hareketi sorunlar), Tirane, 1977, f.

21 AQSH.F.251, D. 122, y'l' 1925, 28 Temmuz 1341 / 1925.

22 N. Alban: Yukarda belirtilen kitaptan, s. 96.

23 Atatürk'ün söylev ve demeçleri, V cilt, Ankara, 1972, s. 42-43. (N. Alban'ın kitabına göre, s. 96).

24 "Historia e Shqiperise" (Arnavutluk tarihi), 3, cilt, Tiran, 19... f.

alandaki tanıtım amacıyla yoğun bir faaliyette bulundu, çünkü Roma buna doğrudan doğruya ilgi gösteriyordu.²⁵ Musolini'nin İtalyası dahil olmak üzere birçok ülke yeni monarşiyi ve kralını tanıdı.²⁶ Bunları yalnızca Mustafa Kemal'in cumhuriyetçi Türkiye'si tanımadı. Bu olgu, Mustafa Kemal'in cumhuriyetçi ilkelere bağlılığının, monarşiyle uyumsuzluğunun ve Arnavutluk halkıyla ilgili dostça tutumunun kanıtıydı.

Arnavutluk'un Ankara büyükelçisinin raporlarını²⁷ isteğine göre yorumlayan Zogucu başbakan, kukla Kurucu Meclis'te Türkiye'nin de Arnavutluk'ta rejim değişikliğini tanıdığını açıklamaya acele etti.²⁸ Zogu'nun ve kralının istekleri ve açıklamalarına karşı olarak, Mustafa Kemal Arnavutluk'ta yeni rejimi asla tanımayacağını kesinlik ve kararlılıkla açıkladı ve bu rejimi Ahmet Zogu'nun Arnavut ulusuna ihanet davranışı olarak niteledi.²⁹ Türk basını da Mustafa Kemal'in tutumunu destekledi.³⁰ Türk gazeteleri birkaç yıllık bir dönemde Zogu'yu kral değil, Ahmet bey diye nitelemeye devam ettiler.³¹ Bu koşullarda Zogu hükümeti Türk basınının Arnavutluk'a girmesini yasakladı.³²

Mustafa Kemal'in yeni Arnavut monarşisiyle ilgili olumsuz tutumu temkinli biçimde ifade edildi. Mustafa Kemal yalnızca Tiran'daki büyükelçisini Ankara'ya çağırarak³³ iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin devam edilmesinden yana olduğunu göstermek istedi. Ama bu tutumdan "kralcı" onurunda alınan Ahmet Zogu, Mustafa Kemal'in Zoguyu kral olarak tanımamakta ısrar etmesiyle karşı karşıya bulunarak Ankara'daki büyükelçisini çağırarak kalmadı üstelik sözde mali nedenden dolayı Arnavut büyükelçiliğini de kapattı.³⁴ Daha sonra İstanbul'daki konsolosluğu da kapattı. Bu dav-

25 AQSH, F.251, D.65, yıl 1928, f. 354.

26 AQSH, F.251,D. 65, yıl 1928, s. 419-420.

27 Aynı yerde: F. 158, 6 Eylül 1928 ve F. 167, 14 Eylül 1928.

28 "Demokratia", gazetesi, 15 Eylül 1928.

29 AQSH, F.251, F. 65, y'l 1928, s. 169, Ankara, 12 Ekim; aynı yerde s. 271, İstanbul, 8 Eylül; N. Alpan: Yukarıda belirtilen kitaptan s. 113, "Le petit Parisien" gazetesi, 11 Ekim 1928.

30 Arnavutluk'un, İstanbul konsolosuna göre: AQSH, F. 251, D. 65, yıl 1928, s. 149, 6 Eylül.

31 Yeni Türk alfabesi basına henüz girmişti. Bu alfabe Türkiye'deki gerici unsurlara Mustafa Kemal'in kararlılığı sayesinde dayatıldı. Yeni alfabeyle yazılan ilk gazeteler Arnavutluk'ta monarşinin ilan edilmesi gibi son derecede gerici bir davranış olarak eleştirildi. "Akşam" gazetesi, 6 tesrin-i evvel 1929.

32 AQSH, F. 251, D.66, yıl; 1928, s. 28, Ankara 19 Ekim.

33 Aynı yerde: D. 65, yıl 1928, s. 130, Ankara, 5 Ekim.

34 "Cumhuriyet" gazetesi 6 Ekim 1928; "Akşam" gazetesi 6 Ekim 1928.

ranışlar iki halk arasındaki dostluğun yararına olmadığı gibi, Arnavutluk halkının kendisinin de yararına değildi. Zogu hükümeti Türkiye'deki Arnavut yurttaşlarının hakları ve çıkarlarının korunmasını İtalyan devletine "emanet" etti.³⁵ Yani bu kadar önemli ve yaşamsal nitelik taşıyan sorunlar, yalnızca Ahmet Zogu'nun "itibarını" yükseltmek için Türkiye'deki İtalyan konsolosluk temsilciliklerinin elinde kaldı.

Mustafa Kemal, kendi cumhuriyetçi ilkelerine ve iki tarafın Arnavutluk-Türkiye ilişkilerini koruyup güçlendirmede çıkarlarına uygun olan doğru bir tutum takındı. Yalnızca Türk büyükelçisinin Ankara'ya çağrılmasıyla ifade edilmiş kralcı rejimin tanınması Arnavut devletini yeniden tanıma sorununu ileri sürmüyordu. Arnavut devletinin tanınmasının kral Zogu'nun tanınması anlamına gelmediğini bilen Zogu hükümeti, yeni rejim biçiminin tanınmasında ısrar ediyor, bunu iki ülke arasındaki ilişkileri normale döndürecek tek koşul görüyordu. Bu tutumuyla Ahmet Zogu, kendi dar kişisel çıkarlarını iki ülkenin ortak çıkarları üzerine koyarak Arnavutluk halkının çıkarlarına da zarar veriyordu.

İki ülke arasındaki ilişkilerin bu noktaya kadar kötüleşmesinin derin nedenleri vardı. Arnavut Zogucu hükümet ve diplomasi çevrelerinin, faşist ve İngiliz çevrelerinin ve bazı yabancı gazetecilerin iddialarının tersine, bu durum Mustafa Kemal'in ciddi olmayan tutumunun, temkinsiz açıklamalarının yani kaptislerinin sonucu değildi. Aynı zamanda bu durum İtalya ve Fransa'da Mustafa Kemal'in Ahmet Zogu gibi kendisini kral ilan edeceğine ilişkin yayılmış haberlere tepki olarak Türkiye iç siyasetinin ihtiyaçlarının sonucu gibiymiş basitleştirilip gösterilemezdi.³⁶ İki ülke arasındaki ilişkilerde meydana gelen gergin durumun nedenleri 1920 li yıllarda Arnavutluk ve Türkiye'nin bütün tarihsel gelişmesinde bulunur.

İtalya'ya bağımlı hükümetinin dış siyaseti, gerici iç siyasetinin devamı ve İtalyan faşizmine boyun eğmenin sonucu olarak ulus düşmanı bir siyasetti.³⁷

Atatürkçü Türkiye'nin dış siyaseti ise, bir eğemen devletin barışıl ve bağımsız siyasetiydi. Türk hükümeti genellikle dünyada ilerici güçlerle dostluk siyasetini ve gerici güçlere mesafe koyma siyasetini izli-

35 AQSH, F. 251.D. 177, yıl 1930, s. 8.

36 Aynı yerde: D.65, y. 1928, S. 149, 419-420.

37 "Historia e Shqiperise" (Arnavutluk Tarihi), IILC, Tirane, 1984, f. 318-331, 385-393.

yordu. Antiemperyalist ve demokratik Türk devriminin sonucu da devamı olan bu siyaset, özünde, bütün Türk halkının ve diğer halkların köklü çıkarlarına uygundu.

Eğemen çevreler, Mustafa Kemal'in Arnavut monarşisinin ilan edilmesiyle ilgili takındığı tutumu takınmadılar. Eğemen çevrelerin çıkarları, Ahmet Zogu'nun kendisini "Arnavutluk kralı" değil, "Arnavutların kralı" olarak ilan ederek almaya çalıştığı Arnavut yurtsever pozları tarafından çiğnendi. Belgrad hükümet çevreleri ve diplomasisi bu tanımlama konusunda hemen sönecek bir çeşit gürültü yaptılar.³⁸ Mustafa Kemal'in takındığı tutumun tersine, onlar ilişkileri kesmedi ya da ilişkilere mesafe koymadı, çünkü bir Fransız gazetecisinin yazdığı gibi, bunun Ahmet Zogu'nun "Ülkesinin ulusal renkleriyle"³⁹ bir oyunu olduğunu iyi biliyorlardı. Yugoslav monarşisi komşu olarak bir cumhuriyetçi Arnavutluk'un yerine bir kralcı Arnavutluk'u tercih ediyordu, çünkü cumhuriyetçi Arnavutluk, Yugoslavya halkları gözleri önünde Karageorgievich'lere tehlikeli bir örnek temsil ediyordu.

Yugoslav hükümetinin bu konuda tutumu, Zogu'nun kendisine taktığı ünvanların Belgrad'ı hiç kaygılandırmadığını doğruluyor ve öte yanda Mustafa Kemal'in ilkeli tutumunu daha fazla belirtiyordu. Mustafa Kemal'in tutumu bir Arnavutluk düşmanı tutum değildi tersine bu rejim değişikliğiyle bağdaşmamış ve Zogucu diktatörlüğe karşı mücadelesini sürdüren halkımıza bir destekti.

Bu nedenle Mustafa Kemal'in Arnavut monarşisine karşı ilkeli ve kararlı tutumu ülke dışındaki Arnavut ilerici kamuoyunca da tam olarak onaylanıp selamlandı. Arnavutlukta diktatörlük koşullarının eğemen olduğu koşullarda, ülke dışındaki Arnavut ilerici kamuoyu bütün Arnavutluk halkının gerçek duyguları ve dileklerini ifade etti.⁴⁰ Ülke dışındaki Arnavut yurtsever örgütleri Mustafa Kemal'e kutlama ve teşekkür mesajları yolladılar. Zogucu mahkemeler ise bu mesajları yollama kampanyasının örgütleyicilerini giyaben ölüm cezasına çarptırdılar.⁴¹

38 AQSH, F. 251, D. 65, Y. 1928, s. 356, Belgrad, 24 Ekim.

39 Pierre Valitch, "Un trone saglant", "L'ere nouvelle" gazetesi, Paris, 7 Eylül 1928.

40 N. Ivanaj: "Historia e Shqiperise se Re" (Yeni Arnavutluk Tarihi), I, Tirane, 1943, s. 91-92; "Veçerna Posta", Sarayeva, 31 Ekim 1928, "Le temps", Paris, 13 Ekim 1928.

41 AQSH, F. 251, D. 65, y. 1928, s. 119, İstanbul, 7 Eylül.

Türkiye’de oturan Arnavutlar monarşinin ilan edilmesi nedeniyle Zogu’ya kutlama mesajı yollama konusunda konsolosun talebinden kaçındı; konsolosun kendisi de Arnavutların “kralcı duygularının” sözcülüğünü yaptı.⁴²

Ulusal Kurtuluş Komitesi yayın organı “Liria Kombetare” (“Milli Hürriyet”) gazetesi şunları yazıyordu:

“... Devrimciler ve kralcı rejimin aleyhtarları olarak biz büyük bir tarihsel devrimin yeni ağacı olan Türkiye Cumhuriyeti’nin tutumuyla ilgili memnuniyetimizi dile getiriyoruz... Günümüzdeki çağın büyük bir reformcusu ve Ahmet Zogu’nun iğrenç maceralarından bilgi edinmiş bir devlet adamı olan Mustafa Kemal, faşist İtalya’nın Balkanlar’da emperyalist emelleri uğruna Arnavutluk monarşisini tanımayı kesinlikle kabul etmedi”.⁴²

Arnavutluk basınının bu konuyu ele almasına izin verilmedi. Dahası Arnavutluk basını Mustafa Kemal’in gerçekleştirdiği siyasal ve toplumsal dönüşümler konusunda yazmasını hemen durdurdu. Arnavutluk-Türkiye ilişkilerinin gerginleştiği bu dönemde “Gazi Mustafa Kemal tarafından nutuk, Ankara 1927” kitabını yayınlamaya cesaret eden bir gazete de, yazı işleri kurulunun belirttiği gibi, sözde çeviri güçlüğünden dolayı kitabın yayınlanmasını durdurmak zorunda kaldı.⁴³

Faşist diplomasinin ve şahsen Musolini’nin Türk hükümetine kral Zogu’yu tanımak için yaptıkları girişimler Mustafa Kemal’in kararlı tutumu karşısında başarısızlığa uğradı.⁴⁴ Bu ilişkilerin normalleştirilmesi, Arnavutluk-İtalya ilişkilerindeki bunalım öncesinde Arnavutluk heyetinin Ekim 1931’de İstanbul’da Balkan Konferansına katılmasıyla başladı. Bu da, bir rastlandı değildi. Arnavut heyeti Türk yetkilileri tarafından kabul edildi; ilişkileri normalleştirme sorunu görüşüldü. Konferans nedeniyle Mustafa Kemal, Zogu dahil olmak üzere bütün Balkan devlet başkalarına kutlama mesajları yolladı. Zogu’yu da kral sıfatıyla niteledi.⁴⁵ Zogu hükümeti de bundan mem-

42 “Liria Kombetare” gazetesi, (Milli Hürriyet), Cenevre, 1 Kasım 1928.

43 “Shekulli i Ri” (Yeni yüzyıl) gazetesi, 4 Aralık 1928.

44 “Daily Herald” gazetesi, 30 Ocak 1931, “Belfast Nerws Letter” gazetesi 9 Aralık 1930; Public Record Office-Foreign Office (PRO-FO), 633, N. 35, (113/2/31) Ankara, 3 Şubat 1931.

45 AQSH, F. 251, D. 90, y. 1930, s. 9. Bari, 24 Ağustos; Aynı yerde s. 22, Ankara 26 Ekim 1932.

nun olup bunu kralcı rejimin ve kral Zogu'nun tam tanınması olarak aldı.⁴⁶

Mustafa Kemal'in jesti o'nun iki ülke arasındaki dostluğu güçlendirme isteğinden kaynaklanıyordu. Bu nedenle de Mustafa Kemal Ahmet Zogu'nun kralcı rejiminin bir çeşit tanınması anlamına gelen benzeri bir tutum takındı. Ama sorun, İngiltere'nin Arnavutluk büyükelçisinin Foreign Office'e yazdığı gibi değildi. Hodgson'un yazdığına göre, Gazi kral Zogu'yu siyasal nedenlerden değil, kızgın durumda bulunduğu için tanımayı kabul etmemiştir ve düşüncesini "mahcup olmadan" değiştirmek için İstanbul'deki Balkan Konferansından yararlandı.⁴⁷ Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Türk hükümetinin Arnavutluk kralını tanımak için Balkan Konferansından yararlanmadığını ve Türkiye'nin Arnavutluk büyükelçiliği ve temsilcisinin Tiran'da bulunmaya devam ettiklerini açıkladı. Değiştirilmiş tek şey, şimdiden başlayarak Türk yetkililerinin Arnavut devlet başkanını Arnavutluk kralı diye nitelendirmesiydi.⁴⁸

Monarşinin tanınması konusunda Mustafa Kemal'in tutumunu değişmemesi, Türkiye'nin Tiran'a büyükelçisini hemen göndermediğini ve diplomatik ilişkileri geçmişte olduğu gibi işgüder düzeyinde koruduğunu gösteriyor. Bu davranışta Zogu'ya mesafe koyan bir tutum anlamına geliyordu. Ama aynı zamanda, Mustafa Kemal'in 14 Mayıs 1933 günü Çankaya da yeni Arnavutluk büyükelçisini kabul ederek açıkladığı gibi, Arnavutlukla ilişkileri geliştirme isteği de kabul ediliyordu.⁴⁹

Ahmet Zogu'nun faşist İtalya'ya tam ve koşulsuz tabi tutulması Zogu'ya bağımsız bir siyaset izlemeye ve Mustafa Kemal'in cumhuriyetçi Türkiye'sinin dostluğuna cevap vermeye izin vermiyordu. Dahası Zogu'nun kralcı konumu onu iflase uğramış da olsa gerici güçlerle ittifakı ilerletmeye itiyordu. Bunun için Roma'nın buyruğu altında kullanılan aile ilişkileri, Roma'nın Güneybatı Anadolu'da emellerine bağlı olan belirgin siyasal çıkarlar ve hedeflerden yoksun değildi. Zogu kralcı ailesi bu yol izleyerek Atatürkçü devrinmin devirdiği Osmanlı saltanatının kalıntılarıyla bağlar kurdu. Zogu'nun kızkardeşi prenses Saniye, sultan 2. Abdulhamit'in oğlu prens Abid'le evlendi.

46 Aynı yerde, D. 52, s. 25, Tiran 29 Ekim 1931; PRO-FO, 637, No. 203 / 1181 / 24, Hodgson'un mektubu, Durres, 3 Kasım 1931.

47 PRO-FO, nr 362, (129 / 5 / 31), Ankara, 1 Kasım 1931.

48 AQSH, F. 251, D. 132, y. 1932, Ankara, 4 Haziran.

49 N. Alpan'ın kitabına göre Atatürk'ün söylev ve demeçleri, s. 64-65.

İç ve dış kamuoyuna ansızın gelen bu evliliğin, Arnavutluk-Türkiye ilişkilerini kötüye etkilememesi olanaksızdı.

Bu olay nedeniyle resmi basın Osmanlı saltanat geçmişini, sultan Abdülhamit'i övdü.⁵⁰ Zogu'nun küçük kralcı tahtı Arnavut halkını ezmiş ve Mustafa Kemal'in önderliğindeki Türk halkının Devrim yoluyla ortadan kaldırdığı Osmanlı imperatorluk tahtından az da olsa parlaklık almak istiyordu. Atatürk İzmir'de 1923'te yaptığı söylevlerde Osmanlı Saltanatın hem Arnavutluk halkı hem de Türk halkı için neyi temsil ettiğini belirtti.⁵¹

En büyük gizlilikle yapılan bu evlilik Abdülhamit egemenliğine benzeyen Zogu rejiminin niteliğinden kaynaklanıyordu. O dönemde Türkiye'nin Tiran büyükelçisi ünlü Türk yazarı Yakup Kadri Karaosmanoğlu, gerek iç diktatörlük siyaseti gerekse de dışa teslimiyet siyaseti açısından da Zogucu rejim ile Abdülhamit rejimi arasında birçok temas noktasını buluyordu. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na göre, kral Zogu bu benzerliği kızkardeşini prens Abid'le evlendirerek tam eşitliğe dönüştürmek istedi.⁵²

Dönemin ilerici Arnavut basını, örneğin "Bota e re" dergisi, Ezop dilini kullanarak Balkanlar'da gericilik ve faşizmin konumlarını güçlendirmeyi amaçlayan bu evliliğe karşı çıktı.⁵³

Ahmet Zogu'nun Osmanlı saltanatın kalıntılarıyla bağlar kurması Atatürkçü Türkiye'ye ve Atatürk'e karşı bir düşman eylemdi. Osmanlıların halefleri iktidara yeniden gelme rüyalarından vaz geçmemişti. Ama onların cumhuriyetçi rejime ve Atatürk'e karşı girişimleri her zaman başarısızlığa uğramıştı. Tam bu sırada onların Türkiye'ye soktukları bir yıkıcı grup yakalanmıştı ve hak ettiği cezayı almak için Ankara özel siyasal mahkemesince yargılanmaktaydı.⁵⁴ Cumhuriyetçi Türkiye'nin gerçeğine karşın, Zogu'nun İstanbul konsolosu şeflerini ve Sarayı memnun ettirmek için kralcı evliliğin eski Osmanlı saltanatın Türk halkında etkisi ve sempatisini canlandırdığını, hatta benzeri duyguların Türk halkının beşte dördünü kapsadığını bildiriyordu.⁵⁵

50 "Besa" gazetesi, 12 Ocak 1936, T. Selenica, "Kuptimi simbolik i marteses sotme" (Bükünkü evliliğin simgesel anlam)

51 K. Atatürk, Izbranije reçi i vistuplenija, Moskva, 1966, s. 263.

52 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Zoraki Diplomat", İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1955, s. 56-57, 75.

53 Harbuti, (Selim Shpuza), "Pse dhe si u shkaterrua Turqia e vjeter" (Eski Türkiye niçin ve nasıl yıkıldı), "Bota e re" ("Yeni Dünya") dergisi No. 13, s. 2.

54 AQSH, F. 251, D. 44, y. 1936, s. 68-70, İstanbul, 23 Ocak.

55 Aynı yerde.

Türk hükümeti halkı olarak bu düşman eyleme karşı tutum takındı. Türk büyükelçisi Karaosmanoğlu düğün törenine katılmamakla kalmadı, dahası Dışişleri bakanından emir aldıktan sonra Tiran'dan ayrıldı.⁵⁶ Büyükelçinin evlilikle ilgili davranışı iç kamuoyuna duyurulmadı. Zogu hükümeti Dışişleri bakanı ise büyükelçinin Tiran'dan ayrılışının Arnavutluk halkında çok kötü bir izlenim uyandırdığını (!) yazıyordu.⁵⁷

Zogucu resmi diplomasi ve konsolosluk çevreleri ve bazı yabancı gazeteler Türk hükümetinin davranışı konusunda tuhaf, hatta gülünç tahminler yaptılar. Bu evliliğin Türkiye'deki gerici unsurları harekete geçireceği söylendi. O zamana kadar Türkiye'de Mustafa Kemal'i var güçleriyle desteklemiş Arnavutların şimdi 180 derecelik bir değişiklik yaparak sultan Abdülhamit'in oğlundan yana bir tutum takınacakları yazıldı (!). Bütün bunlar Türkiye'de cumhuriyeti rejimi devirip Osmanlıların yönetimindeki monarşiyi yeniden kuracaklarını.⁵⁸

Ahmet Zogu'nun Abdülhamitçi rejiminden ve onun iflasa uğramış güçlerle ittifaklarından korkan Türkiye'nin cumhuriyetçi rejimi değildi. Bunun tam tersiydi. Türk hükümeti yalnızca Tiran büyükelçisini Ankara'ya çağırırken, "kralcı" onurundan yeniden alınmış Zogu, Ankara büyükelçiliğini kapattı. Türkiye'nin Tirana büyükelçiliği, işgüderin yönetimi altında faaliyetini sürdürdü. Zogu'nun bu davranışı yine mali güçlüklerle haklı çıkarıldı.⁵⁹ Gerçekte Zogucu rejim yalnızca faşizmin köleleştirici borçlar sayesinde ayakta kalıyordu. Ama bu durum Ankara'daki büyükelçiliğin 1928 ve 1936 da iki kez kapatılmasını haklı çıkaramazdı. Çünkü tam o yıllarda Türk hükümeti ve şahsen Atatürk Zogu'nun siyasetiyle ilgili doğru bir tutum takınıyordu.⁶⁰

Zogucu yetkililer Atatürk'ün Zogu ve gerici iç ve dış siyasetiyle ilgili uzlaşmaz tutumunu genel olarak Arnavutlara karşı "sürekli bir sevmezlik" hatta bir "şovenizm" gibi göstermeye çalıştılar.⁶¹ Ama

56 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yukarıda belirtilen kitap; AQSH, F. 25 D. 44, y. 1936, s. 42, Tiran, 5 Ocak 1936.

57 AQSH, aynı yerde.

58 AQSH, aynı yerde s. 73, Atina, 3 Eylül 1936, Aynı yerde s. 68-70, İstanbul, 23 Ocak 1936.

59 T. Selenica: "Shqiperia ne 1937" (1937 yılındaki Arnavutluk), I cilt, Tirana, 1937, s. 135.

60 Zogucu hükümet Ankara büyükelçiliğini mali güçlüklerden dolayı kapattığında; sultan 2.Abdulhamit'in oğlu prens Abind, Arnavutluk'un Paris işgüderi idi (!).

61 AQSH, F. 251, D. 138, y. 1937, s. 6, İstanbul, 10 Mayıs.

Zogu'nun İstanbul başkonsolosu ise, Atatürk'ün Arnavutlarla, özellikle Arnavut savaş arkadaşlarıyla ilgili dostça ve iyi dilekli tutumunu doğrulayan bazı olaylar bildiriyordu.⁶² Bildiğimiz kadarıyla Atatürk, Türklerin Yugoslavya'dan göç edilmesi konusunda kesin bir tutum takınmasını, Türklerin Arnavutlarla karışmamasını doğru ve ilkeli biçimde istedi.⁶³ Benzeri açıklamalara karşın, büyük Sırp şöven devleti Kosova ve Batı Makedonya'daki Arnavutlara karşı asimilasyon siyasetini yoğunlukla sürdürüyordu.

Türk halkının Arnavutluk halkına duyduğu içten dostluk ve Atatürk'ün esinlendirdiği yüksek ruh, Yugoslavya'daki topraklarından kovulmuş yüzbinlerce Kosovalı kardeşimize kardeşçe yer gösterilmesinde açıkça kendini gösteriyor.⁶⁴

Arnavutluk-Türkiye devletlerarası ilişkilerinde ortaya çıkan bocalamalara karşın, bu ilişkilerin kötüleştiğinde de, Arnavutluk ilerici kamuoyu Atatürk'ün siyasal ve toplumsal reformlarını yankılandırmaya devam ediyordu. Bu yankılandırma, ülkemizdeki duruma ve Arnavutluk halkının çözmek için karşı karşıya bulunduğu görevler ve sorunlara sıkıca bağlı idi.⁶⁵ Bu yönde ilerici gazeteciler hükümetinin sansürün koyduğu engelleri de aştı. Atatürk'ün öldüğünde, resmi yetkililer Atatürk'ün yaşamı üzerine "aşırılıklar yapmadan" yazılması gerektiği talimatını verdiler.⁶⁶

Bir yanda Ahmet Zogu'nun iç ve dış siyaseti ve öte yanda Atatürk'ün Zogu ve Abdülhamitçi gericilikle ittifaklar ile ilgili takındığı doğru ve ilkeli tutum sayesinde, Arnavutluk-Türkiye devletlerarası ilişkileri normal olarak gelişemedi.

Arnavutluk'ta halk devriminin zaferi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkelerine uygun olarak Türk hükümetlerinin dış siyaseti, iki halk arasındaki dostluk ilişkilerini ülkelerimizin çıkarlarına uygun olarak geliştirme koşullarını yarattı.⁶⁷

62 Aynı yerde, İstanbul, 16 Ağustos 1937.

63 AQSH, F. 251, D. 107, Y. 1938, s. 135-138, Belgrad 17 Mart.

64 G. Shpuza, Ataturku dhe shqiptaret (Atatürk ve arnavutlar) Tirane, 1987, f. 94.

65 "Bota e Re" (Yeni Dünya) dergisi, 15 Temmuz 1937, No. 8, s. 10-13. Flaga (Alev) dergisi, No. 2, 1934, s. 14; "Rilindja" (Uyanış) dergisi No. 28, 1936.

66 AQSH, F. 251, D. 97, y. 1938, s. 107, 10 Kasım.

67 G. Shpuza, Ataturc et relation albano-turque, in "Studia Albanica", 1981, nr. 2; G. Shpuza, Jehona e Revolucionit Kombetar Turk dhe e reformave qemaliste ne Shqiperi, in "Studime Historike", 1987, nr. 2, f. 39-60; G. Shpuza, "La revolution turque et les reformes kemalistes. Leur echo en Albanie, in "Studia Albanica", nr. 2, f. 103-124.